

Гріненко О. І., к.військ.н, доцент;  
Устименко О. В., к.н.держ.упр., с.н.с.;  
Кутовий О. П., к.т.н., с.н.с.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

## Проблеми забезпечення Збройних Сил України озброєнням та військовою технікою у ході ведення бойових дій

**Резюме.** У статті обґрунтовано необхідність переосмислення поглядів на існуючу систему забезпечення Збройних Сил України озброєнням та військовою технікою, важливість своєчасного прийняття вмотивованих і обґрунтованих стратегічних рішень щодо її реформування. Наголошено на необхідності відтворення сучасної, прогресивної, а головне реалістичної системи мобілізаційної підготовки національної економіки та важливості використання наявного наукового потенціалу держави.

**Ключові слова:** мобілізаційна підготовки національної економіки, оборонний сектор економіки, мобілізаційні резерви та запаси.

**Постановка проблеми.** Комплексний огляд сектору безпеки і оборони України висвітлює проблеми у військово-технічній сфері – нестачу сучасних засобів збройної боротьби, неготовність ремонтної бази, несправність озброєння та військової техніки як у військах (силах), так і у стратегічних запасах. Результати участі Збройних Сил України в бойових діях у ході проведення антитерористичної операції (далі АТО) на Сході України засвідчили недостатній рівень їх готовності до ведення сучасної збройної боротьби. Зазначене знайшло своє відображення у новій редакції Военної доктрини України [1].

Звичайно стратегічні запаси озброєнь та військової техніки (далі ОВТ) створюються для задоволення зростаючих потреб збройних сил в матеріально-технічних ресурсах під час

стратегічного розгортання та проведення перших операцій, коли національна економіка знаходиться в процесі переходу з мирного на воєнний стан.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Усталені погляди на цей процес передбачають, що національна економіка з початком особливого періоду починає перебудову на функціонування в умовах особливого періоду, і через певний проміжок часу значно нарощує випуск озброєння [2]. Динаміка задоволення воєнно-економічних потреб, яка покладалась в основу воєнно-стратегічних розрахунків у Радянському Союзі, передбачала трихмісячний термін для проведення розконсервації мобілізаційних оборонних потужностей промисловості при переході до масового виробництва ОВТ. Зазначене графічно наведено на рис. 1.

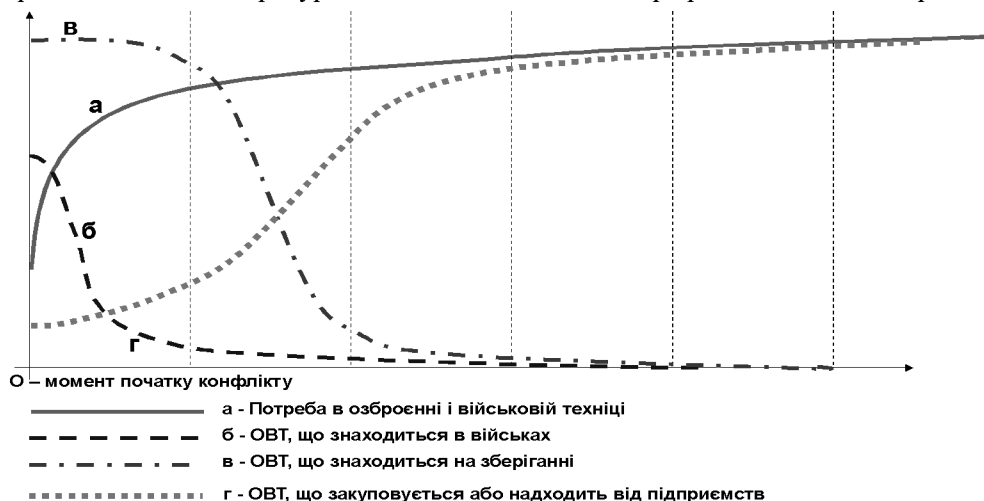


Рис 1. Графік задоволення воєнно-економічних потреб за часів Другої світової війни

На графіку видно, що в період, коли відбувається розконсервація мобілізаційних потужностей промисловості та нарощується випуск озброєння, різниця між потребами в ОВТ і можливостями національної економіки компенсується за рахунок наявних ресурсів у військах (силах), накопичених резервів та техніки, відновленої на ремзаводах і у військових ремонтно-відновлюючих підрозділах.

Водночас необхідно враховувати, що зміни в стратегії і тактиці збройної боротьби призводять до змін в підготовці держав до оборони. Якщо раніше, відповідно до стратегічних планів, основна увага була зосереджена на підготовці до ведення бойових дій в прикордонних районах, то нині, враховуючи можливість сучасних засобів збройної боротьби, під можливим ударом знаходиться вся територія держави, у тому числі і більшість об'єктів національної економіки [3].

За нинішніх умов розвитку систем дистанційного зондування Землі, геоінформаційних систем стає все більш проблематичним тримати в таємниці місця дислокації частин та підрозділів Збройних Сил, місцезнаходження об'єктів національної економіки, у т.ч. оборонного сектору

економіки (далі ОСЕ). Навіть в мережі Інтернет можна знайти супутникові знімки на яких не важко ідентифікувати об'єкти критичної інфраструктури. Місцезнаходження цих об'єктів добре відоме спецслужбам інших держав, а отже і керівництву незаконних збройних формувань.

Якщо раніше засобами звичайної зброї з початком операції вражалися війська (сили) на глибину фронтового угруповання, то за існуючих умов розвитку розвідувально-ударних комплексів під можливим впливом перебуває вся територія держави. Це стосується і підприємств національної економіки та об'єктів систем життєзабезпечення населення.

Як прогнозують фахівці з питань національної безпеки і оборони, після початку воєнного конфлікту, в умовах постійного вогневого впливу противника, або ж можливих асиметричних атак на об'єкти національної економіки по всій території держави, значно зросте потреба в часі на відновлення випуску оборонної продукції, а випуск високотехнологічної продукції взагалі унеможливується [2]. Тому, без зміни поглядів на мобілізаційну підготовку держави до функціонування в умовах особливого періоду, задоволення потреб оборони стає вкрай проблематичним (рис. 2).

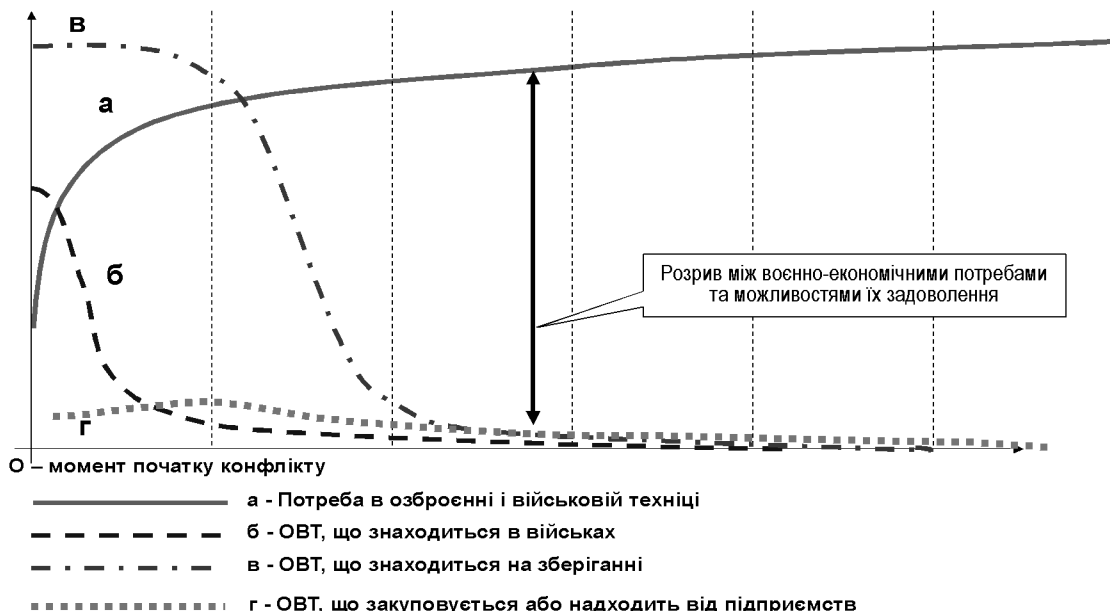


Рис. 2. Графік задоволення воєнно-економічних потреб держави

Як видно з графіку, прогнозується, що в умовах ведення сучасного повномасштабного воєнного конфлікту основною причиною складностей буде розрив між воєнно-економічними потребами військ (сил) і можливостями їх задоволення.

**Метою статті** є обґрунтування важливості своєчасного прийняття

вмотивованих стратегічних рішень, щодо забезпечення Збройних Сил України озброєнням та військовою технікою у ході ведення бойових дій.

**Виклад основного матеріалу.** Плануючи виробництво ОВТ на підприємствах національної економіки в умовах особливого

періоду необхідно враховувати наступні особливості:

збільшення виробничого циклу сучасного озброєння та військової техніки у зв'язку з їх складністю;

стан існуючих підприємств та наявних мобілізаційних потужностей, на яких планується налагодження виробництва ОВТ;

потреба в комплектуючих елементах, вузлах і агрегатах, що виробляються підприємствами ОСЕ, за кордоном, або по кооперації;

знаходження підприємств ОСЕ, об'єктів енергогенерування, енергопостачання в зоні ураження зброєю імовірного противника;

наявність та умови отримання сировини.

Сьогодні час виробництва ОВТ значно зріс у порівнянні з періодом другої світової війни, коли судна типу "Ліберті" будувалися протягом декількох тижнів, і жоден із зразків озброєння не вимагав на своє створення та початок масового виробництва понад один рік. Зараз технологічний час виготовлення винищувача F-15 складає 3 роки, танка "Абрамс" – 22 місяці, зенітно-ракетних та

ракетних комплексів – до 3-х років. Значно збільшено час виробництва складових ОВТ, зокрема, апаратури автоматизації процесів виявлення цілей, їх ідентифікації, прицілювання та наведення звичайних та високоточних боєприпасів, захисту від зброї противника та керування обладнанням. Ускладнився взагалі сам виробничий процес, у тому числі:

зростають обсяги коопераційних зв'язків;

збільшується кількість складних вузлів і агрегатів у зразках ОВТ;

підвищуються вимоги на допуски при обробці матеріалів;

набагато складнішими стали технологічні процеси;

зростають вимоги до кваліфікації робочої сили.

Що стосується часу та умов вирішення завдань забезпечення військ (сил) ОВТ, то у табл. 1 наведені узагальнені часові характеристики фази підготовки до початку бойових дій та активної фази воєнних конфліктів сучасності.

Таблиця 1

Країна	Назва операції	Фаза підготовки	Активна фаза
Ірак	"Щит пустелі"	163 доби	
Ірак	"Буря в пустелі"	близько року	38 діб
Ірак	"Меч пустелі"	близько року	5 діб
Югославія	"Союзна сила"	близько року	78 діб
Лівія	"Одисея. Світанок"	близько пів року	13 діб

Наведені у табл. 1 данні свідчать, що в середньому часові показники підготовки противника до нападу складають від 6 до 12 місяців, а тривалість активної фази воєнних дій від декілька тижнів до трьох місяців. Тобто, за час особливого періоду виготовлення сучасної зброї практично неможливо.

Виходячи з наведеного, можна зробити висновки, що завдання забезпечення потреб оборони в ОВТ доцільно вирішувати шляхом його накопичення і утримання у військах (силах), стратегічних резервах у мирний час, а у загрозливий період потенціалом (в т.ч. мобілізаційним) галузей національної економіки, використанням можливостей спільного виробництва зброї у кооперації з іншими країнами, або її закупівлі (отримання в лізинг) за кордоном.

3 ОВТ, що накопичується в мирний час, теж існують свої проблеми. Після розпаду СРСР Україна успадкувала одне з найбільш потужних угруповань військ у Європі. На її території дислокувалися: ракетна армія, три загальновійськові та дві танкові армії, один армійський корпус, чотири повітряні армії, окрема армія Протиповітряної оборони, Чорноморський флот. Вони нараховували понад 750 тисяч чоловік особового складу, 6,5 тисяч танків, близько 7 тисяч бойових броньованих машин та 7200 артилерійських систем різного калібру, до 1,5 тисячі бойових літаків.

У ході скорочення чисельності ЗС України частина ОВТ залишилася у військах (силах), частина була продана за кордон. Тим часом значна частина озброєнь була передана на бази зберігання. Однак кошти для технічного обслуговування зазначеної техніки в

необхідних обсягах не виділялися, регламентні роботи не проводилися. Більш того, в край недостатніх обсягах фінансувалися роботи щодо забезпечення технічної готовності ОВТ, що знаходилося у військах (силах).

У початковій фазі бойових дій під час проведення АТО на Сході України наслідки цього стали невтішними. Де-факто виявилось, що рівень справної техніки складає лише близько 40%. До 50% ОВТ вимагало ремонту, поглибленого технічного обслуговування та складних регламентних робіт. Відремонтувати все і зразу виявилось неможливим. Із-за відсутності достатньої

кількості справної техніки в березні-квітні 2014 року вісім механізованих бригад змогли сформувати лише 6 батальйонних тактичних груп [4].

Особливо значні втрати техніки відбулися у ході боїв під Ізвариним (липень 2014), Іловайськом (серпень 2014), та Дебальцевим (лютий 2015) [5].

Аналізуючи [5-7] можна зробити висновок, що вибираючи варіант поповнення бойових втрат ОВТ за рахунок створених запасів у мирний час, обсяги запасу повинні бути більше прогнозованих втрат.

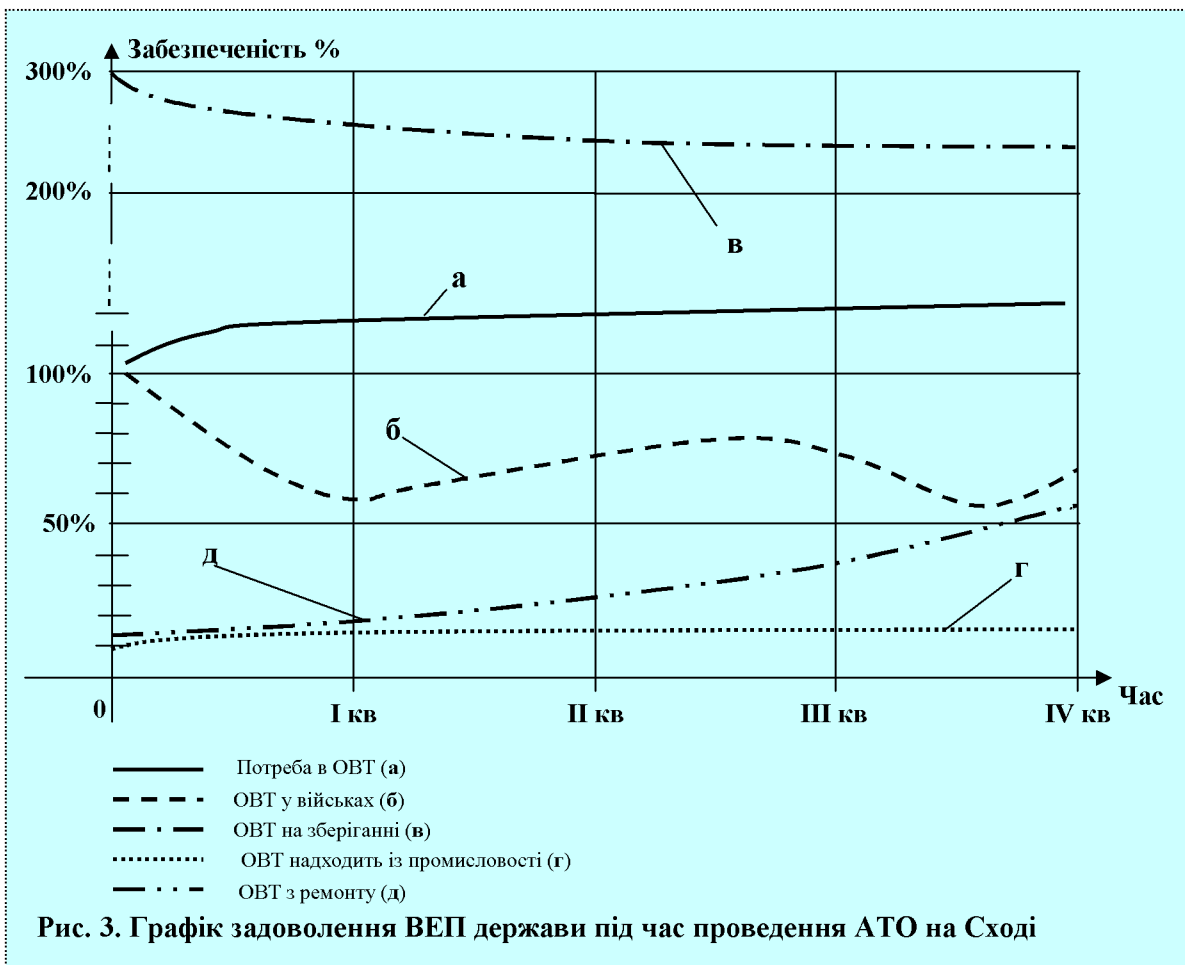


Рис. 3. Графік задоволення ВЕП держави під час проведення АТО на Сході

Переважна більшість техніки, що надходила протягом 2014–2015 років до ЗС від підприємств ОПК, це відремонтована техніка з баз зберігання та відновлена після бойових пошкоджень.

Це стало можливим завдяки спільній роботі з Державним концерном “Укроборонпром” щодо удосконалення механізмів ремонту озброєння і військової техніки та представництву фахівців концерну при штабах АТО і штабах секторів АТО для своєчасного вирішення питань відновлення озброєння і військової техніки.

Протягом року відновлено та відремонтовано силами і засобами ремонтно-відновних органів Збройних Сил та виїзних ремонтних бригад від підприємств оборонно-промислового комплексу понад 22 тис. одиниць озброєння і військової техніки, зокрема 21,2 тис. одиниць озброєння та військової техніки Сухопутних військ; 806 одиниць техніки Повітряних Сил, у тому числі 19 літаків та вертольотів.

Загалом з початку проведення АТО відновлено та відремонтовано понад 36 тис.

одиниць озброєння і військової техніки, табл. 2 [8].

Таблиця 2

**Стан відновлення ОВТ ЗСУ  
у 2014–2015 рр.**

Типи ОВТ	Кількість од.	
	2014 р.	2015 р.
Бронетанкове	4088	3196
Ракетно-артилерійське	670	1743
Вертольоти	67	17

На темпи відновлення ОВТ вплинув стан виробничих та ремонтних спроможностей національної економіки. Більшість підприємств ОСЕ мають критичне фізичне і моральне зношення основних виробничих фондів, технологічне відставання від провідних держав світу, низьку рентабельність виробництва. За багатьма номенклатурами ОВТ технології, ремонтна база та фахівці взагалі відсутні.

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що:

*по-перше*, виходячи з часових факторів та можливості впливу противника на ОСЕ в системі забезпечення військ (сил) ОВТ зростає роль поновлення зброї ремонтними органами збройних сил та підприємств національної економіки, незалежно від форм власності;

*по-друге*, готовність ОСЕ до відновлення бойових спроможностей ОВТ в особливий період повинна забезпечуватись постійним завантаженням ремонтних підприємств та ремонтних органів збройних сил у мирний час, створенням і утриманням відповідних запасів вузлів і агрегатів, наявність підготовленого інженерно-технічного складу.

Автори статті приділяють стільки уваги питанням ремонтно-відновлювального потенціалу держави тому, що Україна має вкрай складну ситуацію з виробництвом новітніх зразків ОВТ. Протягом 2003 – 2013 років ОПК був завантажений військовими замовленнями лише на 3-4 % від його можливостей. З початком АТО, коли в разі збільшилися замовлення підприємствам, виявилось що вони не в змозі їх вчасно виконувати. Даліся ознаки застаріла матеріально-технічна база, критичний стан забезпечення підприємств висококваліфікованими робітничими, технічними та інженерними кадрами. Задля налагодження роботи ці підприємства вимушені були значно збільшити штат, втім

знайти висококваліфікованих робітників виявилось не простим завданням, зважаючи на проблеми в системі професійно-технічної освіти з підготовки робітничих кадрів. Через це новітня техніка надходить в одиничних екземплярах, анонсовані плани її випуску не виконуються. Так Укроборонпром в лютому 2015 року заявляв про плани до кінця року випустити 150 бронетранспортерів “Дозор-Б” та 40 танків “Оплот”. За підсумками року можна констатувати, що випустили лише 5 бронетранспортерів “Дозор-Б” і жодного танка “Оплот”.

І це стосується не самої складної номенклатури забезпечення потреб військ (сил) в ОВТ. Тобто економіка показала неможливість своєчасного виробництва озброєння. На погляд авторів це результат: не своєчасного прийняття політичним і військовим керівництвом держави стратегічних рішень в сфері оборони; відсутність персональної відповідальності за прийняті рішення та виконання поставлених завдань.

У контексті питань, що розглядаються, звернемось до аналізу проблем прийняття в державі стратегічних рішень. У цілому у сфері забезпечення національної безпеки і оборони можна виділити декілька основних видів стратегічних рішень:

про пріоритет і характер загроз безпеці країни з воєнної точки зору;

про визначення домінуючих форм і способів ведення збройної боротьби;

про створення системи державного (військового) управління та її функціонування в умовах воєнного (надзвичайного) стану;

про чисельність і бойовий склад збройних сил мирного часу та шляхи комплектування на випадок війни того або іншого масштабу;

про головні мобілізаційні завдання для промисловості, транспорту, палива та енергетики, сільського господарства, сфери охорони здоров'я, економіки в цілому, необхідні для ведення війни;

щодо розвитку конкретних оборонних виробництв: бронетанкової техніки, бойової авіаційної техніки, бойових кораблів, засобів розвідки, зв'язку, радіолокації, ракет і боєприпасів, елементної бази тощо;

щодо створення найважливіших елементів нової організації сил оборони (їх оргштатних структур) під ті стратегічні і оперативні завдання і ідеї, які лежать в основі їх застосування.

Вихідним до подальшого управління мобілізаційною підготовкою національної економіки та держави в цілому є стратегічне

рішення щодо порядку задоволення потреб оборони і національної безпеки. Задоволення потреб буде відбуватися за рахунок ресурсів: накопичених у мирний час; що будуть вироблені в особливий період; що частково накопичені, а частково будуть вироблені в особливий період – тобто за змішаним варіантом.

Ключовим, для визначення в подальшому завдань економіки, має бути оцінка спроможностей країни як в мирний час, так і в особливий період щодо:

задоволення потреб Збройних Сил України, інших складових сектору безпеки та оборони;

ефективного та невпинного функціонування державних і недержавних органів управління в мирний час і в особливий період;

створення умов для життя населення, забезпечення необхідної кількості кваліфікованих кадрів для виробництва;

забезпечення економіки ресурсами і засобами виробництва;

формування середовища функціонування частини економіки, яке не пов'язане з виконанням завдань оборони держави.

Початковий потенціал або можливості вітчизняного ОСЕ щодо створення та виробництва необхідної номенклатури ОВТ, матеріально-технічних засобів (далі МТЗ), що мають бойові і технічні властивості необхідного рівня, характеризуються:

наявністю технологій, технологічного оснащення, виробничих потужностей і навченого персоналу щодо виготовлення певної номенклатури ОВТ за замкненим циклом;

переліком робіт, які підприємства виконують власними потужностями в разі існування залежності від імпортованих комплектуючих.

Водночас необхідно враховувати, що забезпечити необхідний для національної безпеки і оборони темп інвестицій в ОСЕ, обсяги науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та виробництво необхідної номенклатури ОВТ неспроможна жодна країна у світі, включаючи США та Росію.

Така ситуація обумовлює необхідність розширення участі України в коопераційних проектах зі створення ОВТ, складових частин (вузлів, агрегатів). Це економічно більш доцільно, порівняно з ліцензійним виробництвом озброєння, кількісна потреба в

якому для ЗС України недостатня для розгортання серійного виробництва. Цей шлях є фактично єдиною реальною можливістю для держави, що розвивається, брати активну участь у розробленні та серійному виробництві зразків ОВТ та їх складових (комплектуючих) елементів, використовувати новітні технології, якими володіють держави – учасники кооперації. Спільне виробництво ОВТ у кооперації з іншими країнами забезпечує (поряд з однозначним зменшенням витрат на створення ОВТ) збереження науково-технічного й виробничого потенціалів ОСЕ, надає можливість розвивати його за пріоритетними напрямками, сприяє міжнародній інтеграції у сфері ВТС та пришвидшує адаптацію до світових стандартів.

У процесі спільного виробництва ОВТ необхідна оцінка сучасності державних стандартів в сфері виробництва та споживання, їх сумісність з країнами-союзниками та потенціальними партнерами. З'ясовуються можливості щодо забезпеченості галузей промисловості, перш за все ОСЕ, кваліфікованою робочою силою, оцінюються можливості маневру нею, доцільні обсяги бронювання. У подальшому, оцінюючі стан та можливості країни, національної економіки, Збройних Сил України, інших складових сектору безпеки і оборони необхідно враховувати наявність енергоресурсів. Мається на увазі – наявні обсяги, умови поставки енергоносіїв, враховувати загрози щодо невиконання підписаних угод тощо. Крім того вивчаються забезпеченість та умови поставки енергоносіїв як джерел тепла та світла для життєдіяльності населення, так і засіб забезпечення роботи підприємств, установ і закладів, руху транспорту, функціонування служб забезпечення та рятування тощо.

Зазначене повинно знайти відображення у воєнно-політичних директивах на проведення державного оборонного планування.

Наведена робота дасть змогу якісно підготуватися для прийняття стратегічних рішень у сфері мобілізаційної підготовки:

який інститут генеральних конструкторів мати, які конструкторські бюро за профілем діяльності, дослідні виробництва створювати;

яке озброєння, військову техніку, ракети, боєприпаси, складні вузли і агрегати, елементну базу для електроніки та автоматики, ліки та засоби гігієни і таке інше держава буде виробляти за замкнутим циклом, яке в кооперації і з ким, яке буде закуповувати, де і скільки;

які критичні технології, зразки ОВТ необхідно придбати за офсетними схемами, яка номенклатура озброєнь буде братися в лізинг;

які необхідні в державі потужності для виробництва електроенергії, пального, видобутку нафти, газу, технічної та питної води, обсяги їх зберігання та споживання, можливості їх закупівлі за кордоном в мирний час та особливий період;

які стратегічні запаси продовольства та засобів гігієни для населення створити, як і кому їх зберігати;

які запаси сировини, вузлів, агрегатів та комплектуючих утримувати в мобілізаційних резервах та запасах.

Помилкові стратегічні рішення щодо розподілу ресурсів між оборонною і цивільною сферами діяльності суспільства, що приймаються в мирний час, виключно важко, а часом і неможливо виправити безпосередньо в передвоєнний час і тим більше після початку війни. І це зрозуміло – такого роду рішення мають величезний ступень інерційності через природу промислового виробництва, наявні обмеження по кваліфікації і кількості доступної робочої сили, не кажучи вже про обмеження фінансового порядку.

Визначення кінцевих цілей розвитку ОСЕ, при розробленні стратегії його розвитку та заходів з реалізації цієї стратегії є важливим на перспективу 20 – 25 років. Беручи до уваги досвід інших держав (США, КНР, країн ЄС), такими цілями можна визначити:

забезпечення оснащення сил сектору безпеки і оборони новими високотехнологічними зразками, типами і видами ОВТ та МТЗ необхідної якості та кількості у визначені строки;

збереження і розвиток високотехнологічного експортного потенціалу підприємств ОСЕ в межах визначеного воєнно-технічного міжнародного співробітництва;

розширення потенціалу випуску конкурентоспроможної наукоємної та високотехнологічної продукції цивільного та подвійного призначення.

Виходячи з наведеного, можна зробити **висновки** на майбутнє:

1. Підготовка до забезпечення Збройних Сил України озброєнням та військовою технікою на особливий період повинна розпочинатися завчасно в мирний час, що

забезпечується програмно-цільовим плануванням на рівні держави.

2. Передуючим заходом щодо зазначеної підготовки повинні бути своєчасно прийняті стратегічні рішення керівництва держави щодо забезпечення національної безпеки і оборони;

3. Планування розвитку підприємств ОСЕ, збереження їх спроможностей, співпраця із системою професійно-технічної освіти є важливими складовими системи державного стратегічного планування щодо забезпечення сектору безпеки і оборони України ОВТ.

4. Без виходу на всебічне міжнародне співробітництво у галузі виробництва озброєнь Україна ризикує опинитись на узбіччі світового технічного розвитку.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнна доктрина України / Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року Про нову редакцію Воєнної доктрини України”.
2. Пунда Ю.В. Роль і місце об’єктів критичної інфраструктури в сучасних воєнних конфліктах / Ю.В. Пунда // Концепція захисту критичної інфраструктури: стан, проблеми та перспективи її впровадження в Україні: міжнародної науково-практичної конференції, Київ – Вишгород, 7–8 листопада 2013 р. – К.: НІСД, 2014. – С. 126–130.
3. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави: підруч. / В.Г.Радецький, О.П.Дузь-Квятченко, В.М.Воробйов, В.П.Грищенко та ін. – К.: НУОУ, 2010. – 592 с.
4. Дело техники. Главное – в деталях. // Виклики та ризики. Безпековий огляд ЦДАКР – 2016. – № 5(44). – С. 51–65.
5. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне планування / Ф.В.Саганюк, М.М.Лобко, О.В.Устименко, А.К.Павліковський; за ред. Р.І. Тимошенка. – К.: Майстер книг, 2016. – 248 с.
6. Біла книга. Збройні Сили України 2012. Міністерство оборони України. Київ. 2013 рік, дод. 3, схема 5, 8
7. Александр Храмчишин, “Петля незалежності”. Воєнно-промисловий кур’єр №49(615). Декабрь 2015г. VPK-49-615.pdf-Adobe Reader
8. Біла книга. Збройні Сили України 2015. Міністерство оборони України. Київ. 2015 рік, розділ 3, стор.30.

**Гриненко А. И., к.воен.н, доцент;**  
**Устименко А. В., к.н.гос.упр., с.н.с.;**  
**Кутовой О. П., к.т.н., с.н.с.**

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

**Проблемы обеспечения Вооружённых Сил Украины вооружением и военной техникой в ходе ведения боевых действий**

**Резюме.** В статье обосновывается необходимость переосмысления взглядов на существующую систему обеспечения Вооружённых Сил Украины вооружением и военной техникой, важность своевременного принятия мотивированно обоснованных стратегических решений по ее реформированию. Подчеркивается необходимость создания современной, прогрессивной, а главное реалистической системы подготовки национальной экономики и важность использования существующего научного потенциала государства.

**Ключевые слова:** мобилизационная подготовка национальной экономики, оборонный сектор экономики, мобилизационные резервы и запасы.

**A. Grinenko, Ph.D;**  
**A. Ustimenko, Ph.D;**  
**O. Kytovoi, Ph.D**

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernykhovsky, Kyiv

**The problem of providing the Armed forces of Ukraine weapons and military equipment during combat operations**

**Resume:** In the article the necessity of rethinking views on the existing system of the Armed Forces of Ukraine arms and military equipment. Substantiates the importance of timely decision-motivated and well-founded strategic decisions regarding its reform. The necessity of playing a modern, progressive, and most realistic system of mobilization training of the national economy and the importance of using existing scientific potential.

**Keywords:** mobilization training of the national economy, defence sector, mobilization reserves.